

Mirjana Crnić Novosel

Institut za hrvatski jezik

Republike Austrije 16, 10000 Zagreb

mcrnic@ihj.hr

Marina Marinković

Odsjek za kroatistiku

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Sveučilišna avenija 4, 51000 Rijeka

m.marinkovic@uniri.hr

GOVOR SABORSKOGA U KONTEKSTU SUSJEDNIH ŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA

U ovome se radu predstavljaju rezultati novijega dijalektološkog istraživanja na području Saborskoga kao novoštokavskoga ikavskog punkta. Kao i u nekim govorima u širem susjedstvu, i govorni tip Saborskoga pokazuje određeni stupanj miješanja štokavskih i neštokavskih elemenata. S tim u vezi pokazalo se svrsishodnim usporediti tri novoštokavska ikavska punkta šćakavske poddijalektne pripadnosti koji zaokružuju područje Like, Gorskoga kotara i Korduna te su omeđeni raznorodnim govorima drugačije dijalektne osnovice. Uz govor Saborskoga, riječ je o šćakavskim govorima Mrkoplja i Slunja. Usporednom su se analizom nastojale prikazati sličnosti i razlike ovih triju punktova. Metodnom usporedbe i eliminacije rezultati su pokazali da je govor Saborskoga uz druga dva promatrana sustava, unatoč nešćakavskomu ikavskom okruženju, sačuvao temeljne šćakavske posebnosti te da nema nekih većih međusobnih razlikovnosti među ovim trima sustavima. Posebna se pozornost obratila na neikavske odraze jata koji su evidentirani u svima trima punktovima, a ponajviše u saborskome govoru te ostale specifičnosti kao temeljne markere novoštokavskih ikavskih sustava.

1. Uvod

Mjesto Saborsko, čiji je govor predmetom ovoga rada,¹ geografski je smješteno na krajnjem JZ rubu Karlovačke županije, 50-ak km JI od Ogulina te 20-ak km SZ od Plitvičkih jezera, a broji 510 stanovnika prema Popisu stanovništva iz 2021.² Pripada Općini Saborsko koja obuhvaća četiri naselja: Saborsko, Lička Jesenica, Begovac i Blata. U prošlosti je govor Saborskoga, poput Mrkoplja, prikazivan i na čakavskim i na štokavskim dijalektološkim kartama, dok je govor ovdje također analiziranoga Slunja svrstavan u korpus novoštokavskih (i)jekavskih sustava.³ Ta tri punkta, koji su predmetom ovoga istraživanja, zaokružuju područje Like, Gorsko-gotarski kotara i Korduna⁴ te su omeđeni raznorodnim govorima drugačije dijalektne osnovice.

Prema recentnim istraživanjima Marine Marinković suvremeni mjesni govor Saborskoga pripada novoštokavskom ikavskom dijalektu i njegovu šćakavskom poddijalektu, s elementima čakavskoga supstrata. To i ne čudi ako uzmemo u obzir mahom čakavsko kontinentalno područje koje u vrijeme osmanlijskih nadiranja nastanjuju doseljenički štokavski govori, što potvrđuje i opis podrijetla stanovnika Mrkoplja (Crnić Novosel 2019:217–223). Uz to, ovi su govori zaokruženi čakavcima, sjevernije od Saborskoga čakavskim ikavsko-ekavskim govorima šire ogulinske okolice (danas već uvelike štokavizirani prema Vulić 2014), a zapadnije i istočnije od Mrkoplja zapadnim goranskim čakavcima u mjestima Stari Laz i Brestova Draga. Premda je tomu tako, valja istaknuti da sami Saborčani svoj govor doživljaju kao blizak čakavskim idiomima Josipdola i Oštarija, a opet ističući da govore »po lički«. Najbliži su im susjedi novoštokavci ijekavci u Ličkoj Jesenici i Plaškom, dok su Mrkopaljcima najbliži novoštokavski sustavi različita podrijetla: ikavski u susjednome

¹ U ovome se radu nastavlja ispitivanje govora Saborskoga koje je započeto u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH, HRZZ 3688), a rezultati kojega će biti predstavljeni i u radu Marine Marinković u zborniku *Riječki filološki dani 13* (u pripremi). Govor Saborskoga je također inicijalno ispitan za potrebe prikupljanja rezultata o bunjevačkim govorima u okviru projekta koji se provodi pri Ministarstvu kulture i medija *Bunjevački govori – jezično dokumentiranje* kako bi se utvrdila istinitost o njegovu (ne)bunjevačkome podrijetlu – često isticanom u prethodnim istraživanjima.

² <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88> (pristupljeno 11. 10. 2023.).

³ Usp. npr. *Karta štokavskoga narječja* (Lisac 2003a).

⁴ Slunj je smješten na području Korduna, a Saborsko ovdje smatramo već ličkim punktom, uzimajući u obzir, između ostalog, i izjave naših ispitanika koji se identificiraju kao Ličani.

mjestu Sunger i novoštokavski ijekavski govor u Vojnome Tuku.⁵ Na području pak današnjega Grada Slunja valja razlikovati barem dva tipa štokavskih govora koji su do konca 20. stoljeća na temelju osnovnih štokavskih razlikovnih značajki (refleks jata, refleks polaznog konsonantskog skupa *šf) bili jasno razlučeni u ikavski šćakavski i ijekavski štakavski tip. Ta se podjela formirala sukladno etnički miješanom stanovništvu koje je na šire područje Slunja prispjelo još početkom 18. stoljeća (Bogović 2015:44–50). Unatoč snažnim konotacijama kojima je ijekavski izraz bio obilježen (njegovci su govornici mahom bili žitelji pravoslavne vjeroispovijesti), on je ipak, kao društveno prestižniji idiom imao značajna utjecaja na ikavske govornike (katolike), što se odražava u njihovu govoru i specifičnostima koje ih odvajaju od ostalih u ovome radu promatranih sustava (*že* 'gdje', *žèd*, *svàže* 'svugdje', *čèo* rpr. m. jd. glagola *htjeti* i sl.).

S obzirom na to da su šćakavski ikavski punktovi koji se nalaze u širem susjedstvu saborskoga kraja već potpuno ili djelomično istraženi, pokazalo se da će se usporedbom tih triju šćakavskih punktova, Saborskoga, Mrkoplja i Slunja, utvrditi koliko se ti govori na kontinentalnome hrvatskom prostoru – geografski udaljeni od matičnoga dijalekta (i šćakavskoga poddijalekta) – razlikuju međusobno, a po čemu su podudarni. Starija je literatura govornike i Saborskoga i Mrkoplja svrstavala u Bunjevce po podrijetlu, a njihove govore u bunjevačke. Govor Saborskoga uvršten je i među mješovite ikavske govore s povećanim udjelom ekavizama na području Korduna (Brabec 1965), a Mate Hraste u Pogovoru *Ričnika ličke ikavice* (Čuljat 2004) uvrštava ga na popis bunjevačkih govora. No, novijim je istraživanjima utvrđeno da govor Saborskoga ne ulazi na listu govora bunjevačkoga podrijetla u Republici Hrvatskoj te da se ni sami stanovnici ne osjećaju Bunjevcima. Ista se teorija provlači u slučaju mrkopaljskoga govora koji je kao i ostala dva novoštokavska ikavska punkta u srcu Gorskoga kotara usmenom predajom obilježen bunjevačkim punktom. Ta je teza temeljitim ispitivanjem mrkopaljskoga i ostalih govora na tome području (Crnić Novosel 2019) odbačena kao relevantna za utvrđivanje podrijetla Mrkopaljaca i njihova idioma. Tomu u prilog ide i činjenica da dosad provedena istraživanja⁶ isključuju šćakavce iz skupine bunjevačkih govora, što će se tek u budućnosti moći sa sigurnošću potvrditi.

⁵ Usp. Crnić Novosel (2019:2, bilj. 4).

⁶ Od 2022. godine u Institutu za hrvatski jezik provodi se projekt *Bunjevački govori – primorsko-lički ogranak* voditeljice dr. sc. Mirjane Crnić Novosel. Taj višegodišnji projekt paralelno prate pojedinačni projekti iste voditeljice pri Ministarstvu kulture i medija, od kojih su dosad dovršena dva jednogodišnja projekta o Bunjevcima i njihovu govoru (*Bunjevački govori – s osobitim obzirom na govore izvan RH; Bunjevački govori – jezično dokumentiranje*).

Građa je za ovu analizu prikupljena u Saborskom tijekom 2022. i 2023. godine, a uspoređuje se s podacima o Mrkoplju objavljenima u knjizi *Štokavski ikavski govori u Gorskoj kotaru* (Crnić Novosel 2019) te podacima o govoru Slunja podastrtima u upitniku koji je Petar Šimunović još 60-ih godina prošloga stoljeća ispunio za *Hrvatski jezični atlas*, uz rezultate novijih ispitivanja toga punkta u 2023. godini. Valja istaknuti da je građa u slunjskome upitniku obilježena različitim slovnim simbolima, što se podudara s mjestom ispitivanja: naime, kako zapisivač tumači, u samome gradu Slunju nije pronašao izvorne govornike pa je posegnuo za pomoć u obližnjim selima. Građa koju je sakupio u katoličkim selima Podmelnica i Popovac⁷ označena je u upitniku simbolima C₁, C₂ i C₃. Kod onih odgovora koji su isti u svima ispitanim selima, nema posebna obilježja. Za našu su analizu bili relevantni upravo odgovori s C-oznakama te, naravno, svi ostali koji nisu razlikovni među ispitanicima. Dodatno terensko istraživanje u 2023. provedeno je radi provjera starijih potvrda iz upitnika za HJA i obuhvatilo je ispitanike koji su također ikavci, a koji dolaze ili iz samoga grada Slunja ili iz obližnjih sela.⁸

⁷ Od samoga centra Slunja Podmelnica je udaljena svega 1 km, dok se današnja naselja Donji i Gornji Popovac nalaze s druge strane rječice Slunjčice, 4 km jugoistočno od Slunja.

⁸ Mnogo je Slunjana nakon Domovinskoga rata ostalo trajno živjeti u Karlovcu (kamo su se sklonili u vrijeme progonstva), što je uvelike utjecalo na strukturu današnjega stanovništva Slunja i na njegove demografske prilike.

Karta 1: Položaj analiziranih govora (izradio: Matija Mužek)

2. Usporedna analiza odabranih govora

2.1. Fonologija

2.1.1. Vokalizam

Vokalski je sustav svih triju punktova peteročlan. U govoru Saborskoga dugo se *o* ostvaruje i kao *uo*: [uōnda, uōn], a u govoru Mrkoplja otvoreno *e* [mēni, rēkā rpr. m. jd., sēbi], poput onoga u kajkavskome, neuobičajeno za novoštokavske ikavske sustave.

U svim je trima sustavima ovjereno i slogotvorno *r* kao nositelj sloga: (Sa)⁹ *cřv, řže (kōń)* 3jd. prez., *cřna, břci* Nmn.; (Mr) *břz, gřd, přst, křpātūr* 'krevetni pokrivač', *gřmi* 3jd. prez., *zavřšija* rpr. m. jd.; (Sl) *řp, cřkovu* Ajd.

Jedna od zabilježanih štokavskih značajki u govoru Saborskoga ujedno je i redukcija vokala *i* u zanaglasnome slogu: *gōd'ina, cūr'ca, nēd'la, gōr'ca*, što izostaje u mrkopaljskome govoru, a u slunjskome je također ovjerena: *grebēn'ca* 'kičma', *gōr'la* rpr. ž. jd., *šarēn'ca* 'tepih, ćilim', *kobās'ca*.

U svima trima sustavima poluglasovi su dali *a* i u dugom i u kratkom slogu: *dān, lāž, dāska, māgla, sān, dānas*. Ovjereni su u Mrkoplju i Saborskom i primjeri nepreventivne supstitucije poluglasa **a* vokalom *a*, što je svojstvenije čakavskim negoli štokavskim govorima. Skup **va* daje *va* u Saborskom samo u primjeru *Vāzam*. U govoru Mrkoplja zabilježeni su i primjeri: (s) *mānōn/mānon* I jd., uz primjere u kojima je **va* > *va*:- *svās* 'sav', *Vāzam* 'Uskrs', *vāzmenī/vāzmeni*, *Vāzmica* (osobno ime), *vāļe(n)* 'odmah'. U literaturi je ta preinaka "slaboga" fonema *šva* u puni vokal protumačena tendencijom jake vokalnosti (Moguš 1977:23), odnosno nepreventivnom vokalizacijom slaboga poluglasa. Takvih potvrda ima i u štokavskim govorima, primjerice u primjeru *kadi* u govorima koji su okruženi čakavcima (Lisac 2003c:174). U obama navedenim govorima ovjerena je i imenica *māša*. Osim u reliktu *vāj* 'uvijek', u Slunju, naprotiv, takve čakavske razvojne linije u refleksu poluglasa nisu uobičajene: *mīsa, Ūskrs*.

U promatranim je govorima odraz jata dominantno ikavski, s manje ili više zabilježenih ekavizama: *cvītna nēd'la, dōli, dī* 'gdje', *dvī, dīte, dīvojka, gūzdo, istiraj* imp., *izlīcija* rpr. m. jd., *līk* 'lijek', *līp, līvo, mlīko, nāpovīd, trīšna, vīra, pīsama, pīšice, pīvā* 3jd. prez., *sīkira, slīp, smīšano* pr. t. s. jd., *svīt, vīrujem* 1jd. prez., *vīra, vītar, vīća, ždrībe* (Sa); *bīl, brīg, līn, mīh, rīč, lišnāk, mīsto, tīrat, zāpovīd, ūmrīt, ponēdīlak, Bilolāsica, nēsritan, ōrihi* Nmn., *īst, nājīst, pōjīst, prikīnit, prīstrašīt, srīda, svīća, kōlino, mīhūr, sīdīt, svīdok* (Mr); *cīpan'ca, cvīt, dīlimo* 1mn. prez., *dīte, dīver, dvīsta, mījūr, rīč, sīc, iscīdīt, lišnāk, pīna*

⁹ U nastavku rada rabićemo za analizirane govore sljedeće kratice: Mr – Mrkopalj, Sa – Saborsko, Sl – Slunj.

'pjena', *pòsikli* rpr. m. mn., *rìpa*, *sik'ra*, *fìme*, *vòdit*, *žlīb* (Sl). U govoru Saborskoga ovjeren je veći broj ekavizama, koji premašuje broj ekavizama u mrkopaljskome govoru,¹⁰ inače obilježenom upravo po odstupanju od većinske ikavske zamjene. U Slunju se ekavizmi javljaju u manjoj mjeri, a potvrde koje nemaju ikavski refleks jata u tome se govoru u zamjetnoj količini odnose i na one s (i)jekavskom zamjenom jata: *bježi* 3jd. prez., *djevòjākā* Gmn., *liēn*,¹¹ *mješto*, *mješa*, *mèdovjed*, *pješke*, *riédak*, *tiēlo*, *ziēvā* 3jd. prez., *žèležo*. U svima se analiziranim sustavima ekavizmi javljaju uglavnom prema kriterijima distribucije pravila Jakubinskoga i Meyera,¹² što potvrđuju primjeri: *béle* 'bijeले', *déde* || *děda* 'djed', *děl*, *dléto*, *kòren*, *lèto*, *mèšto*, *rèč*, *sréda*, *svètlo*, *tělo*, (*mísit*) *těsto*, *tréska*, *vénac*, *vèncani*, *zvézda* (Sa); *béli*, *dělo*, *lěto*, *lěvo*, *pésak*, *sěno* (Mr);¹³ *beláňak*, *bùbreg*, *děd*,¹⁴ *děla* 3jd. prez., *kòleno*, *krésnica*, *klěšća*, *stěňca*, *stěnu* Ajd., *těsni* odr. pr., *vèncala* rpr. ž. jd., *vrěća*, *vrěme*, *zděla* (Sl).

Ovi ekavski primjeri zastupljeni u govoru Saborskoga u većoj mjeri negoli u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, tipični za ikavsko-ekavske govore čakavskoga narječja, upućuju na nekadašnji čakavski ikavsko-ekavski supstrat i/ili dugogodišnje okruženje čakavskim govorima modruškoga područja u samoj blizini Saborskoga.¹⁵ Tomu u prilog ide i prisutnost većega broja ekavizama u govoru Mrkoplja, što je u skladu s općenitim zaključkom u nekadašnjoj literaturi (Barac-Grum i Finka 1981) o neekavskim (ne samo štokavskim) sustavima Gorskoga kotara, u kojima je zabilježen veći postotak ekavskoga odraza jata pa se čakavski ikavsko-ekavski dijalekt na tome području uvjetno naziva *ekavsko-ikavskim*. Prisutnost većega broja (i)jekavizama u govoru Slunja uvjetovana je,

¹⁰ Lukežić (2008:308–309) u mrkopaljskome govoru bilježi ekavski odraz u 13 korijenskih morfema. Ekavski odraz jata koji u nekoliko primjera alternira s ikavskim odrazom bilježi i Finka (1977:177) navodeći da je riječ o utjecaju susjednih čakavskih govora. Usp. Crnić Novosel (2019:79).

¹¹ Ijekavski refleks jata bilježimo kao *ie* kako bismo skrenuli pozornost na njegov jednosložan izgovor.

¹² Više o tome v. Lukežić (1990:11–18).

¹³ U mjesnome govoru Mrkoplja zabilježene su i alternacije ikavskoga i ekavskoga odraza u istome primjeru: *běl – bíl*, *cěl – cíl*, *óvde – óvdi*, *tílo – tělo*. Alternacije su ovjerene i u govoru Slunja: *bríg – brěg*. Suvremene se tendencije u obama govorima kreću u smjeru smanjivanja ekavizama u korist ikavske zamjene jata.

¹⁴ Uz uporabu imenice *žěd* usp. poglavlje o konsonantizmu.

¹⁵ Staro stanovništvo toga područja činili su frankopanski kmetovi, a iz teksta Modruškoga urbara (15. st.) sasvim se jasno razabire čakavska osnova njegova jezika na objema razinama, fonološkoj i morfološkoj, što korespondira s pretpostavkom o organskoj ikavsko-ekavskoj, čakavskoj podlozi niza govora na tlu ogulinsko-modruškoga prostora (usp. Vulić 2010).

između ostalog, sociolingvističkim razlozima, tj. dugim suživotom sa stanovništvom ijekavske provenijencije. Međutim, doneseni ikavizmi (s ekavizmima) pokazuju da je u predmigracijskoj epohi to područje bilo dijelom široke zone ikavsko-ekavskih govora i da su potom doseljavani i ikavci i ijekavci. Takva distribucija odrazā jata pokazuje i da na području Slunja postoje danas dva tipa govora, ikavski i ijekavski, koji se razlikuju i prema konsonantskome kriteriju (v. u nastavku). Velik broj ikavskih govora na teritoriju Korduna uočio je već Ivan Brabec, nazvavši ih (zbog znatnoga udjela ekavizama) mješovitim ikavcima i upozorivši na neprecizne uzuse u dijalektnoj kartografiji: »Sasvim netačno su odnosi prikazani u općini Slunj. Ona na kartama pripada štokavskom jekavskom govoru. To ne odgovara stvarnosti. Mješoviti ikavci sežu sve do bosanske granice, do područja tamošnjih ikavaca. Na jugu dopiru do Plitvičkih jezera a na zapadu hvataju se preko Saborskog poznatih mješovitoikavskih naselja u Lici« (Brabec 1965:437).

2.1.2. Konsonantizam

Konsonantski sustav govora Saborskoga ima 23 fonema. Fonemi *ž* i *x* nisu dijelom konsonantskoga inventara. Namjesto fonema *ž* ostvaruje se fonem *ž* u svim primjerima:¹⁶ *svjèdožba*, *žèp*, *žìgerica*. Isto je ovjereno i u govoru Mrkoplja, uz ikavsku zamjenu jata *svidòžba* (ali i uz: *svjedòžba*). U Slunju su, međutim, uz primjer *žìgerⁱca* potvrđeni i *džèp* te *òdža*, pri čemu je potonja imenica preuzeta vjerojatno iz drugih sustava, budući da nije izvanjezičnom činjenicom ispitanoga domicilnog stanovništva.

U govoru Saborskoga i Slunja fonem *x* izgubljen je iz sustava, najčešće ispada u inicijalnome položaju (Sa: *řšav*, *řpa*, *lâd*, *lâdu* Ljd., *řškica* 'komadić'; Sl: *ilada*, *lâče*, *râst*, *řve se*), uz potvrdu njegova ispadanja i na kraju riječi (Sa: *grâ*; Sl: *třbu*) te u sredini riječi (Sa, Sl: *plâta* 'plahta', Sl: *griòta*). Ipak, u medijalnome i finalnome slogu češća je njegova supstitucija sonantom *v* ili *j* (Sa: *júva*, *úvo*, *krùv*, *glùv*, *snàja*, *plèj*, *siròmāj*, *òrij*, *Vlāj*; Sl: *kùvat*, *pàzuv*, *màćija*, *òraj*). Takva je distribucija specifična za mnoge štokavske govore (Marinković, Vranić, u tisku), što govore Saborskoga i Slunja svrstava među tipične štokavske sustave. Nasuprot tomu, u govoru je Mrkoplja fonem *x* stabilna jedinica konsonantskoga sustava, a ovjeren je u svim pozicijama: *xâjka*, *xlâd*, *xrâna*, *xrânit*, *xřtènica* 'kralježnica'; *kùxat*, *kùxiña*, *líxa*, *mìxūr*, *mùxa*; *grìx*, *krùx*, *òrix*, *siròmox*, *vřx*, s iznimkom u oblicima glagola *htjeti* gdje se gubi: *řija*, *řila*, *řilo*; *řili*, *řile*, *řila* te u svim prezentskim oblicima:

¹⁶ Tako je i u većini govora novoštokavskoga ikavskog dijalekta u kojima se zvučna afrikata *ž* u primljenicama i alofonskim položajima često zamjenjuje jedinicom *ž*, primjerice *žèp*, *sřžba*. Na taj način fonem *č* ostaje bez adekvatnoga parnjaka po zvučnosti (usp. Lisac 2003a:53).

òću, òćeš, òće; òćemo, òćete, òće, u početnome položaju i u imperativu glagola 'hoditi': òdi 2jd.; òte 2mn., u imenici àrambaša te u riječi àjde. U dočetnome položaju u Gmn. zamjenica i pridjeva fonem je *x* sporadično izostavljen: òd òji, òji, svàkakì; bìli, dòbri, lìpi.

U svima trima sustavima u središnjem položaju *x* u skupu *xv*- prelazi u *v* u oblicima glagola ùvatit, svàtit, vàtat i nàvatat: ùvati 2jd. imp., vàtat (Sa); ùvatila rpr. ž. jd., svàtija rpr. m. jd. te vàtā rpr. m. jd., nàvatamo 1mn. prez. (Mr); ùvatim 1jd. prez., ùvatijo rpr. m. jd. (Sl). Potvrđeni su i primjeri u kojima je *xv*- dalo *f*: fàlen, fàla, pofàl^t (u govoru Sa), fàla, fàlen, zafàlivoat (Mr) te fàla (Sl).

Prema pretežitim odrazima primarne i sekundarne jotacije opsl. skupa *šf mjesni se govori koji su predmetom analize u ovome radu ubrajaju u šćakavsku skupinu govora. To potvrđuju primjeri: (Sa) ògñišće, prīšć, gòdīšće, stŕñišće, pùšćat, klēšća, dvòrišće, popùšćat, ušćipnija rpr. m. jd., vrīšći 3jd. prez.; (Mr) dvòrišće, gùšćer, klīšća, kŕšćen, šćap, ògñišće, pròšćéne, išćemo 1mn. prez. 'tražiti', pràšćar; (Sl) prīšć, pùšćen, dvòrišće, išću 3mn. prez., šćap, vrīšći 3jd. prez. Valja podsjetiti da su, prema podacima iz upitnika za HJA, među pravoslavnim stanovništvom redovito ovjeravani šćakavizmi.

Kontinuantna polaznoga opsl. skupa *žd' u analiziranome je govoru Saborskoga žž, u građi potvrđena u sintagmi kīša mázži. Potvrđeno je i gròzje. U govoru su Mrkoplja ovjereni trojaki odrazi: skup žž u primjerima gròžžana Njd. ž. odr., gròžže (/gròzje), žžàpili rpr. m. mn., skup žd u primjerima mòždanì (u ustaljenoj sintagmi mòždanì/mòždani ùdar) i zvīždit te skup zj u primjeru gròzje. U Slunju se ovjerava odraz žž u primjerima poput zvīžžite 2mn. prez., zvīžžali rpr. m. mn. te gròžže, što ga svrstava na čelo ovih triju govora prema kriteriju prevlasti šćakavskih značajki.

Polazni se opsl. *t' u svima trima govorima reflektirao kao ć: svíća, nòć. I skupina *taj razvila se u ć: bràća, smèće. Polazni se opsl. dental *d' u svima analiziranim govorima odrazio kao ź: mèža / mèžāš 'kamen na međi', čàža, prèža. Općeslavenska skupina *daj također je dala ź: tùžē, mlàži, ròžāk, što je primarno šćakavska specifičnost.¹⁷ U govoru je Mrkoplja fonem *j* kao rezultat jotacije dentala *d' ovjeren u izoliranome primjeru mèjāš (Crnić Novosel 2019:102–103). Taj je odraz potvrđen i u nekim šćakavskim govorima, osobito unutar novošćakavskoga ikavskog dijalekta u nizu govora upravo u riječi mejaš.¹⁸

¹⁷ Razvoj *d' > ź potvrđen je i u nekim kajkavskim govorima, uglavnom na sjeveroistoku kajkavskoga teritorija koji je i inače obilježen uplivom obližnjih šćakavaca u Podravini (usp. Celinić 2020:11).

¹⁸ Pretežno *j* dolazi u šćakavaca, naročito u južnijih. Takav rezultat s *j* također govori o bliskosti šćakavaca s čakavcima, ali i s mnogim kajkavcima (Lisac 2003c:175).

U primjerima *dôjde* 3jd. prez., *prôjdem* 1jd. prez. ovjerenima u govoru Saborskoga za ovoga istraživanja nije provedena jotacija. Isto je stanje potvrđeno i u mrkopaljskome govoru, no s ovjerenim supostojećim osnovama glagola prefigiranih od **iti*¹⁹ – s provedenom i neprovedenom jotacijom dentala *t* i *d*: (infinitivna) *dóc(i)* i *dójt(i)*, *nác(i)* i *nájt(i)*, *izác(i)* i *izájt(i)* te *dôjt/dôć*, *izajt/izać*; (prezentska) *dôžem* i *dôjdem*, *nâžem* i *nâjdem*, *pôžem* i *pôjdem*; *dôjde*, *prôjde*, *izájdi*, *nâjde*; *dôžem/dôjdem*, *nâžem/nâjdem*, *pôžem/pôjdem*.²⁰ U govoru su Slunja ovjereni samo jotirani primjeri: 3jd. prez. *izãžē*, *nãžē*, *izáži* 2jd. imp. Unatoč dominantnomu ikavskom odrazu jata, u govoru Slunja potvrđena je tercijarna jotacija koja je rezultatom jekavskoga utjecaja, a zbog frekventnosti potvrda u kojima se javlja, vrlo je uočljiva: *žēd*, *žē* (ali: *òvde*, *ónde*), *svãže* ‘svugdje’, *čēo* 1jd. prez.

Vokalizacija dočetnoga *-l* primarno u kategoriji pridjeva radnog jd. m. r. (i u ostalim kategorijama) zahvatila je većinu štokavskih govora²¹ (i ne samo štokavskih²²), i to tako da je »u krajevima bliže moru dočetni *-l* u participima dao *-a*, u krajevima udaljenijim od mora *-o*« (Lisac 2003c:177). Dočetno se *-l* u govoru Saborskoga vokalizira u *-a* u kategoriji rpr. m. jd.: *nãzvã*, *išã*, *pítã*, *ùmrã*, *dðšã*, *ùkrã*, *plãkã*, *rèkã*; s mogućnošću umetanja intervokalnoga *j* u pojedinim glagolima: *dojãdija*, *bija*, *pðčēja*, *mðgã*, *čùja*, *súšija*, *ušćipnija*, *vrátija*, *dòbija*, *vòdija*, *čùja*, *slòmija*, *dojãdija*, *bãcija*. Isto je zabilježeno i u mrkopaljskome govoru, što potvrđuju primjeri: *dðšã*, *glèdã*, *ìmã*, *mðgã*, *rãs(tã)*, *nãšã*, *òstã*, *pã*, *pítã*, *rèkã*, *svírã*, *túkã*, *ùkrã*; *dòlazija*, *drúžija*, *govòrija*, *mètnija*, *načìnija*, *nòsija*, *pòginija*, *ràzbija*, *fija*, *túžija*, *ùbija*, *vòdija*; *klèja*, *ùzeja*, *zãpeja*. U govoru je Slunja, međutim, zabilježena preinaka *-l* > *-o*, kao tipična štokavska značajka.²³ Stezanje u slijedu *-ao* rezultira tako dugim finalnim *ã* (uz rjeđe potvrde neutralizacije duljine), a u ostale se sljedove umeće hijatski suglasnik ili finalni *o* ispada: *smìjã se*, *čitã*, *čèšlã*, *brìjã*, *ušćipa*,

¹⁹ U dijelu literature kao polazni se infinitivni oblik navodi **jbti* (Derksen 2008:216).

²⁰ Tako je i u pojedinim šćakavskim, osobito južnim govorima, u kojima nerijetko dolazi *dojde* ili *doje* (Lisac 2003c:176). U ostalim je novoštokavskim ikavskim govorima fonem *ć* redovito potvrđen u infinitivnim osnovama (npr. *doć(i)*, *poć(i)*), dok se *ž* u prezentskim osnovama javlja rjeđe (*dože*, *pože*; usp. Crnić Novosel 2019:102).

²¹ Osim pojedinih govora u kojima je dočetno *-l* sačuvano, primjerice u govorima slavonskoga dijalekta, Marinca u Mađarskoj, sjeverno od Virovitice (Lukežić 2012:203), u nekim ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne (Peco 2007:112–141) te u šćakavskom govoru Sungera u Gorskom kotaru (Crnić Novosel 2019:95). U svim ostalim govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta dočetno je *-l* vokalizirano.

²² Takav je razvoj svojstven čakavcima srednje kopnene Dalmacije, doseljeničkim ikavskim govorima u Istri, štokavskim ličkim i dalmatinskim govorima te jugozapadnim hercegovačkim govorima. Prema Crnić Novosel (2019:95).

²³ Usp. Lukežić (2012:202–203).

dòša, pòdigā, izašā, sāša 'sišao', lèga; ùvatijo, nòsijo, sazòrijo, svjèdočijo, ozlédijo, pùstijo, ùdarijo, sjèdijo, vèdijo; ùze. Na dočetu imenica, pridjeva i priloga dočetno je *-l* sustavno neizmijenjeno: u Saborskom u primjerima *kòtal, pòsal, pèpel, vèsel, kisel, dèbel*; u Mrkoplju u *čàval, fàžòl, kàbal, kànal, pòsal* (uz *pòsā*), *pòpel, sòl, stòl, ùgal, vòl, vřtal, díl, dèbel, gñil, gòl, kisel, vèsel, zřil, nàpol, pòl*; u Slunju u *pèpel, zřèl, vèsel* (uz potvrđeno i *pòsā 'posao'*). Dočetno je *-l* u Saborskom i Slunju neizmijenjeno i na dočetu središnjega sloga: *kòlci, stèlna, sèlce, zàlva*, što je ovjereno i u mrkopaljskome govoru: *kòlci, pàlci, pòlnoć, pòlnoćka, Popèlnica, sèlce, stòlnak, tèlci*.²⁴

Delabijalizacija *-m > -n* pojava je koja se pripisuje čakavskim i štokavskim, ponajprije obalnim govorima, a u dosadašnjoj je dijalektološkoj literaturi svrstavana u značajke poznate pod zajedničkim nazivom *adrijatizmi*. Svojevrsna goranskim štokavskim ikavskim govorima,²⁵ u mjesnome govoru Saborskoga nije provedena: *sícam se* 1jd. prez., *sèdam, kòkošam* Dmn. U prethodnim su istraživanjima uz primjere s provedenom delabijalizacijom u gorskokotarskim novoštokavskim ikavskim govorima ovjereni i alternativni primjeri s nepromijenjenim nastavačnim *-m*. Pritom je opserviran nedovoljno konkretan izgovor dočetnoga *-m/-n* koji se sporadično ovjerava u nekih (ne svih) govornika, najviše u govoru Mrkoplja.²⁶ Promjena je u mrkopaljskome govoru zabilježena u svim kategorijama: u nastavcima: 1jd. prez. *grèn, ìman, dòjden, m̀slin, p̀ntin*; 1jd. m., s. i ž. r.: *àuton, cèstòn, j̀bukòn, mlíkon*; DLI mn. m., ž. i s. r. *kòñin, vòlin, cùran, j̀bukàn, břdìn, lèbrin*; u brojeva *sèdan, òsan*, priloga *mežùtin, većinon, sàsvin* itd. U Slunju ova promjena također nije zabilježena: *òsam, dítetom* 1jd., *mòlim* 1jd. prez. Izostanak neutralizacije finalnoga *m* u govorima Slunja i Saborskog, a njezina čvrsta zastupljenost u mrkopaljskome govoru, može se protumačiti geografskim položajem Mrkoplja bliže (za)obalnim primorskim govorima te njegovom okruženosti primorskim čakavcima.

Promjena je *ž > r*, poznata kao rotacizam, ovjerena u dvama analiziranim sustavima. U Saborskom je ova promjena vidljiva u potvrdama prezentskih oblika glagola *moći*: *nè more, mòre* 3jd. prez. i u prilogu 'možda': *mòrda*. Isto je ovjereno i u mrkopaljskome govoru u primjerima *mòren, mòreš, mòrete, mòru*, uz zastupljene dublete u 3mn. prez.: *mòru/mògu*, te u prilogu *mòrda* i vezniku *jèrbo*. U govoru Slunja rotacizam izostaje: *nè može*,

²⁴ Neizmijenjeni dočetni *-l* jezična je vlastitost čakavskoga narječja, no »u 20. st. potvrđen je i u KN, i zap. ŠTOK.« (Lukežić 2012:227).

²⁵ Ta je zamjena provedena u većini goranskih štokavskih i čakavskih govora te u nekim zapadnim kajkavskim (npr. Prezid). Usp. Crnić Novosel (2019:22).

²⁶ Usp. Crnić Novosel (2019:93).

mòžda. U glagolima složenima od glagola *gnati* rotacizam nije ovjeren ni u jednome od ispitivanih govora.²⁷

2.1.3. Prozodija

Naglasni je sustav u promatranim novoštokavskim ikavskim govori- ma četveronaglasni, s četiri uobičajena novoštokavska naglasaka (*â, â, à, á*).

Silazni naglasci mogu stajati na prvome i jedinom slogu riječi, a uzla- zni na prvome i središnjem slogu višesložnih riječi. U mjesnome govo- ru Slunja i Saborskoga silazni su naglasci na starim mjestima iznimno rijetki i uglavnom su potvrđeni novijim ispitivanjima i u novijim primlje- nicama, najvjerojatnije pod utjecajem razgovornoga jezika, što je potvr- đeno i u drugim novoštokavskim ikavskim sustavima: *fakultêt, komunîst* (Sa), *instrumênt, telefôn* (Sl). Silazni su naglasci izvan prvoga i jedinoga slo- ga u mnogobrojnim ovjerama potvrđeni u Mrkoplju: *dokumènat, kilomètar, mežuvorèmenu, temperamènat, deteržènt, dijalekt, komandànt, konkurènt, škartôc; Kalvârija, Karolînska, konduktêr, Mrkopâlka, mrkopâlški, prekontrolîramo, sanitêtski; dvajspêt, famîlija, kostîm, maštêl* ‘kabao, vjedro’, *memorijâl*.²⁸

Primjeri su naglasaka:

- s kratkosilaznim: (Sa) *bàba, brîktaš* ‘novčanik’, *dèlo, gràbļe, jòpet, mîsèc, plîsnivo, vřsnica* ‘vršnjakinja’, *kèkećem se* ‘smijem se’; (Mr) *bràt, spàt, plèx, îst, gròb, pùn, žùk, křv, mächka, nàpřid, brèškva, îlo* ‘jelo’, *mèžu, zdîla, dðbar, dîteline, jàbuka, nàpřvò pril., zàpovîd, vîrovat, dřven*; (Sl) *zîpka, šřige* ‘ljestve’, *jàre, snòpļe, cùkar, ždèru* 3mn. prez., *mètnuše* 3mn. aor., *pòčešļala* rpr. ž. jd., *žlâvak* ‘zglob’;
- s dugosilaznim: (Sa) *lâd, pêt, îc inf., dân, gûd* ‘tvrđi dio zelja’, *vûd* ‘ovuda, tuda’, *mêso, mêrlin, vâñkuš* ‘jastuk’; (Mr) *mîx, nôc, vûk, çêr* ‘kći’, *pâlci, mêso, lišće, nôvci, rûke, súnce, gřmî, zâstavica, dîmļak, stòlñak, Sûnger*; (Sl) *mâjki* Djđ., *mûžom* ljd., *gnôj, grâd*;
- s kratkouzlaznim: (Sa) *kàbal, kùruz* ‘kukuruz’, *krùmpîr, òrmâr, pòsal, lòpata, kòmšija* ‘susjed’, *pàlènta, přstavî* 3jd. prez., *pòçin’t, kòraba, ùtrnè* 3jd. prez., *divânî* 3jd. prez., *nàmoçî* 3jd. prez., *çřvèna, debèla, izvòdit, zàposlen, přebàçimo* 1mn. prez.; (Mr) *sèstra, mlikâr, svîdok, nòga, kùšîn* ‘jastuk’, *ùnuk, kàmara* ‘soba’, *mèdvidica, šènica, bùbrig, ùvatit, mřcina*,

²⁷ Finkini (1977:184) primjeri *dòrenem, pòrenem*, zabilježeni 70-ih godina 20. st., pokazuju nekadašnje stanje u govoru Mrkoplja, koje u kasnijim istraživanjima toga punkta više nije potvrđeno (Crnić Novosel 2019:100). U Slunju je zabilježena potvrda *izgonimo* 1mn. prez.

²⁸ Premda je ova pojava potvrđena i u nekim drugim novoštokavskim ikav- skim govori- ma, govor se Mrkoplja prema čestom ostvaraju silaznih naglasaka (˘) i (◌) izvan prvoga sloga približuje susjednim čakavskim govori- ma. Usp. Crnić Novo- sel (2019:112).

govorin ljd. prez., *blagòslovljen, neòdgojen, čet̕n̕najst, pod̕urat* 'izdržati'; (Sl) *òžeñen, òkno, ùnuki, sìvaļka* 'svitac', *praščak, òpānki*;

- s dugouzlaznim: (Sa) *bášča* 'vrt', *glúva, rádit, pívac, prélo, p̕kno, síkno, bratíci, sínovac* 'nećak', *blizúnaci* 'blizanci', *kokóšā* Gmn.; (Mr) *národ, prédu* 3mn. prez., *strānu* Ajd., *bísan* 'bijesan', *nísan* ljd. prez., *vójski* Ljd., *rúki* Ljd., *drúštvo, seļaki* Nmn., *problémā* Gmn., *fažóla* Gjd., *minúte* Nmn., *zav̕řšija* rpr. m. jd.; (Sl) *zástor* 'pregača', *jápno, zídu* Ljd., *zréce* 'zjenica', *osúšit(i)*.

Premda je nenaglašena duljina dobro potvrđena u dijalektološkome materijalu iz 20. st. te se smatra općeštokavskim arhaizmom (Lukežić 2012:223), u promatranim govorima nerijetko izostaje.²⁹ Najčešće je duljina ovjerena u položajima koji obilježuju »staro naglasno mjesto i vrstu naglasaka« nakon generalne retrakcije siline »s kraja starojezičnoga razdoblja« (Crnić Novosel 2019:115).³⁰

Ujedno je u analiziranim govorima potvrđena:

- na dočetu imenica u Gmn. s nastavkom *-a*: *kúnā, pòlā, gòdīnā, òvācā, kokóšā* (Sa); *bògòvā, grādòvā* (Mr); *ústā, b̕kòvā, búvā* (Sl);
- na dočetu imenica u Gmn. s nastavkom *-i*: *múži, rògī, snígī* (Mr);
- na dočetu imenica u Gmn. s nastavkom *-ø*: *prāsāc, tēlāc, kòlīn, gòdīn* (Mr);
- u imenicama m. r. nakon prebacivanja naglasaka prema početku riječi: *mèžāš* (Sa, Sl) / *mèjāš* (Mr); *mijūr* (Sa, Sl) / *mìxūr* (Mr), *kùšīn* 'jastuk' (Mr);
- u određenome pridjevu: *tùžē, mlāžī* (Sa, Mr, Sl);
- u rpr. m. jd. nakon vokalizacije i stezanja vokala: *nāzvā, išā, pítā, ùmrā* (Sa); *dòšā, glèdā, ìmā, vātā* (Mr); *pòdigā, izašā* (Sl);
- u DLImn. m. i s. r.: *kònīn, vòlīn, b̕dīn, lèbrīn* (Mr);
- u ljd. ž. r.: *cèstōn, jābukōn* (Mr);
- u prezentskim oblicima: *ùtrnē* 3jd. prez., *dìvānī* 3jd. prez., *nāmočī* 3jd. prez. (Sa); *gòvorīn, nè čujēn, nè vidīn* (Mr); *bjèžī* 3jd. prez., *izāđē* 3jd. prez. (Sl);

²⁹ U govoru Mrkoplja nenaglašena je duljina vrlo diskretna, fonetski kraća i nerijetko izostaje. Usp. Finka (1977:185–186), Lukežić (2008:300), Crnić Novosel (2019:109–110).

³⁰ Lukežić (2008:300) ovu pojavu u mrkopalskome govoru tumači čakavskom značajkom zbog fonetskih obilježja koja su »bliža sjevernočakavskoj nego štokavskoj fiziologiji«.

- pri retrakciji naglasaka na prednaglasnicu: *ì mī, nà rūke, nà svīt* (Sa); *kòd ní, nà glāvu, nà vlāk* (Mr); *nè vidīm, nà svīt* (Sl).

Retrakcija naglasaka na prednaglasnicu ovjerena je i kao oslabljeno i kao neoslabljeno pomicanje: (Sa) *pò mene, nè vidī, ì mī, òd nās, nà pīr, ì jā, okò kućē, ù šumi, okò néga, ìz škole, ì sada, ù vòjsku, nà nívi, nà svīt, nà delo*; (Mr) *ò íemu, ò tomu, nà tin, nà nímin, kòd ní, kòd íe, nè čujēn, ispríd vas, prikò nas, nà vlāk, ù grād / ù grad, ù svit, pò vodu*; (Sl) *kòd mene, nè može, nè vaļa, nà rūke, nà glāvu, ù grād*. Zabilježeni su i primjeri u kojima ne dolazi do retrakcije naglasaka na prednaglasnicu, što je u rijetkim primjerima zabilježeno u Saborskome (*po líčki*), a često ovjereno u Mrkoplju (*na bŕdo, na glāvu, iz kùće, kod māmē, u ràtu, zad škòle, u zíd, kod níx*). U govoru Slunja novijim je istraživanjem takav tip retrakcije uočen samo kod mlađih govornika koji su pod većim utjecajem razgovornoga stila standardnoga jezika: *u grād, u tòm*.

3. Neke morfološke paralele

U ovome se radu iznose tek poneki morfološki podaci svih triju sustava kako bi se popisali štokavski markeri analiziranih govora i utvrdila zastupljenost arhaičnih značajki, bilo štokavskih i/ili čakavskih.

Upitno-odnosna zamjenica *štò* za 'neživo' ovjerena je u svima trima sustavima, sa zabilježenim reliktima čakavske podloge u genitivu *česa* u Mrkoplju (uz *čēga* u ostalim dvama sustavima) te u neodređenoj zamjenici *svāčesa* u Saborskome i Mrkoplju. U Slunju takav oblik u genitivu nije potvrđen.

U govoru Saborskoga utvrđen je stariji tip sinkretizma nastavaka imeničke deklinacije u DLI množine. Uvođenjem jednoga od postojećih nastavaka tih triju padeža³¹ ujednačeni su nastavci: *-im* za imenice muškoga i srednjega roda, *-am* za imenice ženskoga roda, što potvrđuju primjeri *žènam, pòlim, stòlim, kòkošam* Dmn., *nìvam* Lmn. Isto je ovjereno i u govoru Mrkoplja, ali s provedenom delabijalizacijom *m > n* na kraju riječi: *-in* za m. i s. r.: *gròbīn, kòñīn, misécīn, mùžīn; đřvīn, imènīn, kòlīn, sèlīn*; *-an* za ž. r.: *cūran, nògan, óvcān, rúkan, sèstrān*. Tako nastali sinkretizirani nastavci u DLImn. imenica svih triju rodova zabilježeni su u brojnim novoštokavskim ikavskim govorima.³² U govoru Slunja ovjereno je uvođenje novih nastavaka *-ima* u m. i s. r. i *-ama* u ž. r., što je posebnost štokavskoga narječja u cjelini: *nòktima, lúdima, sínòvima, vrátima, rèbrima, žènama, nògama, kčèrima*.

³¹ Usp. Lukežić (1998:133).

³² Usp. Crnić Novosel (2019:134, bilj. 381).

U govoru Saborskoga i Slunja kao prevladavajući nastavak u Gmn. pojavljuje se inovativni relacijski morfem *-a*³³ u svima trima rodovima, što je također posebnost štokavskoga narječja i po kojem se štokavski govori razlikuju od svih ostalih sustava: (Sa) *kúnā, krumpírā, pòlā, lèsākā, gòdīnā, òvācā*; (Sl) *písāmā, rěbārā, břkōvā, búvā, dāsākā*. U govoru je Mrkoplja nastavak *-a* u imenicama m. r. ovjeren u dvama primjerima: *bðgōvā, grādōvā*. Dok je u m. r. nastavak *-a* slabo zastupljen, u imenicama s. i ž. r. on je pretežit u ovome padežu, npr. s. *břdā, briménā, crívā, dřvā, gńízdā*; ž. *glávā, kílā, kńígā, krāvā, ženā*. Uz noviji nastavak *-a*, u ovome se govoru ostvaruju nastavci *-i* u m. r. (*korákī, misécī, múži, rògī, snígī*) te *-ø* u svim trima rodovima, najčešće uz brojeve, mjere i količinu, ali i često mimo toga: m. *čāvāl, jūnāc, kòlāc, prāsāc, tēlāc*; s. *lěbār, rūdār/nīdār, kòlīn, stābāl, stākāl* i ž. *līsīc, bātīn, dāsāk, gòdīn, krūšāk*. Uz zabilježene dvostrukosti *jābūkā/jābūk* i sl. takvo je stanje zabilježeno i u nekim drugim štokavskim govorima, osobito u sintaktičkim vezama Gmn. imenica m. r. i brojeva ili količinskih priloga. Arhaični ništični morfem u govorima Saborskoga i Slunja za ovoga istraživanja nije ovjeren.

U ovim je govorima nerelacijski morfem *-ov/-ev-*, tipičan za štokavske sustave u imenicama m. r. mn., potvrđen u primjerima: (Sa) *pòpovi, stòlovi, vùkovi, púževi, snīgovi*; (Mr) *bðgovi, dūxovi, grādovi, vřxovi*; (Sl) *nóžovi, ključovi, žúlōvi, stríčevi, žðnovi, zìdovi, sīnovi*. U prvim trima primjerima iz Slunja zamjetna je distribucija morfemā obrnuta u odnosu na polaznu distribuciju. Uz to, ovjerena je u svima govorima i kratka množina bez uvodjenja nerelacijskoga morfema, što nije neobično u novoštokavskim ikavskim govorima.³⁴ Dok se u govoru Mrkoplja redovito ostvaruje kratka množina (*brīgi, gròbi, kòtli, kríži, mūži, pòpi, rògi, sīni, snīgi, stòli, zīdi*), u govoru je Saborskoga i Slunja takvih potvrda malo: (Sa) *snīgi, šcāpi*; (Sl) *břki*. Često se ti primjeri pojavljuju kao alternanta proširenim osnovama: *ključovi/ključī*.³⁵

Infinitiv je u svima trima govorima uglavnom krnji. I u ovoj kategoriji odskače mjesni govor Slunja u kojemu su potvrđeni i primjeri infinitiva s nastavcima *-ti, -ći* te dublete: *trēst, òtić, dolívati, úci, nác(i), ùmrit(i)*.

³³ Usp. Lukežić (1998:128).

³⁴ Usp. Lisac (2003a:56).

³⁵ Usp. Crnić Novosel (2019:220).

4. Zaključak

U analiziranim šćakavskim govorima kao dijelu novošćokavskoga ikavskog dijalekta zabilježene su većinom značajke koje ove govore određuju čistim šćokavskim sustavima, uz nešćokavske, mahom ćakavske značajke koje najvećma obilježavaju govor Mrkoplja. S obzirom na to da je riječ o doseljeničkim govorima, novošćokavskom ikavskom stanovništvu doseljenom na navedena područja u doba osmanlijskih prodiranja prema sjeverozapadu, valja uočiti da su ćakavske značajke ovjerene u ovim sustavima reliktom nekadašnjega supstrata na zatečenome prostoru i/ili posljedica suživota s okolnim nešćokavskim stanovništvom. Fonološki su šćokavski markeri ovih triju sustava: četveronaglasni novošćokavski sustav (s neizraženim zanaglasnim duljinama u saborskome i mrkopaljskome govoru, a s ovjerenom retrakcijom naglasaka na prednaglasnicu; uz veći broj potvrđenih silaznih akcenata izvan prvoga i jedinoga slogu u Mrkoplju), zastupljenost parnih afrikata, tj. u većini primjera ovjerenost afrikate *ʒ* te nestabilnost fonema *x* u govoru Saborskoga i Slunja, a njegova očuvanost u Mrkoplju (kao ćakavski marker u tome govoru). U morfologiji su šćokavske značajke izražene u svim ispitanim kategorijama, od genitivnog nastavka *-a* u množini, preko množinskoga sinkretizma, no bez uvođenja inovativnih nastavaka u govoru Saborskoga i Mrkoplja, do nerelacijskih morfema *-ov-/-ev-* u množini muškoga roda. Svojim se specifičnostima i ovdje izdvaja mrkopaljski govor zadržavajući arhaični ništični nastavak u Gmn., uz ovjeru i novijeg *-a* u svim primjerima te većom zastupljenošću kratke množine bez proširene osnove.

S obzirom na geografski položaj istaknutih govora i njihovo (ne)šćokavsko okruženje, jasno je da se na području Slunja i Saborskoga, okruženima novošćokavcima ijekavcima, razvijaju inovacije potvrđene u većini šćokavskih sustava, dok je Mrkopalj u susjedstvu s novošćokavcima i ćakavcima zadržao arhaičnost pojedinih, ostalim novošćokavcima nepoznatih ćakavskih značajki. Primarno se ističu nešćokavske posebnosti u naglasnome sustavu, očuvanost fonema *x*, pojačana ćakavska vokalnost i ništični nastavak u Gmn.

Zanimljivost je promatranih šćakavskih sustava veća zastupljenost eka-vizama, ponajviše u saborskome sustavu, potom i u mrkopaljskome, što nam govori o njihovoj nekadašnjoj povezanosti s ćakavskim suspstratom na području koje su naselili. Ujedno govor Mrkoplja kao najzapadniji od triju ispitanih govora značajkama pokazuje bliskost s okolnim, napose primorskim, ćakavskim govorima.

Gledano u cjelini, brojem štokavskih značajki izdvaja se govor Slunja, a njihova se potom pojavnost postepeno smanjuje u pravcu jugo- i sjeverozapada, što je i očekivano ako se uzme u obzir čakavsko-kajkavska interferencija u Gorskom kotaru te čakavsko-štokavska u Lici. Područje Korduna tradicionalno se smatralo štokavskim uporištem, no prisutnost ikavaca šćakavaca u tome dijelu Hrvatske dosad nije bila adekvatno apostrofirana. Ovim se istraživanjem otvara tako prostor za buduća ispitivanja doseljeničkih novoštokavskih ikavskih šćakavskih govora na širem području Like, Gorskoga kotara i Korduna, izoliranih od matičnoga dijalekta u pojedinim kontinentalnim, ali i uzobalnim oazama.

Literatura

- Bogović, Mile. 2015. *Slunjski kraj i njegova crkva u prošlosti i sadašnjosti*. Gospić: Državni arhiv.
- Barac-Grum, Vida; Božidar Finka. 1981. Govori i nazivlje. Ur. Šafar, Josip i dr. *Gorski kotar*. Delnice: Fond knjige »Gorski kotar«, 418–431.
- Brabec, Ivan. 1965. Slunjski ikavci. *Ljetopis JAZU*, 72, 437–441.
- Celinić, Anita. 2020. Kajkavsko narječje / Kajkavian. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 24, 1–37.
- Crnić Novosel, Mirjana. 2019. *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Crnić Novosel, Mirjana. 2022. O ličkim govorima i njihovoj (ne)istraženosti. Ur. Morić-Mohorovičić, Borana; Anastazija Vlastelić. *Širinom filološke misli. Zbornik radova u čast dr. sc. Diane Stolac*. Rijeka: Filozofski fakultet, 104–117.
- Crnić Novosel, Mirjana; Marina Marinković. 2022. Određivanje pripadnosti mjesnoga govora Staroga Laza u Gorskom kotaru. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 26, 31–47.
- Čuljat, Marko. 2004. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lika press.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill.
- Finka, Božidar. 1977. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, 167–197.
- Krizmanić, Josip. 1995. *Saborsko i uža okolica*. Ogulin: Ogranak Matice hrvatske.
- Lisac, Josip. 2003a. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 2003b. Hrvatski dijalekti. *Hrvatska i Europa – Barok i prosvjetiteljstvo*, sv. 3. Zagreb: Školska knjiga, 451–459.
- Lisac, Josip. 2003c. Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29/1, 173–180.
- Lopašić, Radoslav. 1894. *Hrvatski urbari*. Zagreb: JAZU (pretisak 2015).
- Lukežić, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, Iva. 1998. Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja). *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32, 117–135.
- Lukežić, Iva. 2008. Mrkopaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, 293–324.

- Lukežić, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Marinković, Marina. 2017. Ikavsko-ekavski refleks jata u štokavskim govorima istočnoga karlovačkoga Pokuplja. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, 229–248.
- Marinković, Marina. (u tisku). Čakavsko-štokavska interferencija na graničnome području Korduna i Like na primjeru mjesnoga govora Saborskog. *Zbornik Riječki filološki dani* 13.
- Mataija, Ivica. 2019. *Lička toponimija*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Peco, Asim. 2007. *Govori zapadne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo.
- Salopek, Hrvoje. 2007. *Ogulinško-modruški rodovi*. Ogulin – Zagreb: Matica hrvatska – Hrvatska matica iseljenika – Hrvatsko rodoslovno društvo »Pavao Ritter Vitezović«.
- Šimunović, Petar. 1966. *Slunj. Upitnik za Hrvatski jezični atlas* (rukopis).
- Vranić, Silvana; Sanja Zubčić. 2018. Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. st. Ur. Ante Bičanić i dr. *Povijest hrvatskoga jezika, 5. knjiga: Dvadeseto stoljeće – prvi dio*. Zagreb: Croatica, 525–579.
- Vranić, Silvana; Marina Marinković. (U tisku). *Consonant h in Štokavian Croatian speeches in the territory of Croatia from a geolinguistic perspective*.
- Vulić, Sanja. 2010. Jezik Modruškoga urbara. *Čakavska rič*, XXXVIII, 1-2, 135–154.
- Vulić, Sanja. 2014. Današnji modruški govor. *Čakavska rič*, XLII, 1-2, 9–41.
- Žalac, Toma. 1990. *Rastoke. Na slapovima Slunjčice*. Zagreb: Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture.

Local dialect of Saborsko in the Context of Neighbouring Štokavian Ikavian dialects

Abstract

This paper presents the results of a recent study conducted at Saborsko, a Neoštokavian Ikavian locality. As is the case in certain local dialects in the wider neighbouring region, the type of local dialect in Saborsko is also characterised by a degree of blending of Štokavian and Čakavian dialects. In lieu of this, a comparison of three Neoštokavian Ikavian localities belonging to the Šćakavian subdialect in the area of Lika, Gorski Kotar and Kordun, which are surrounded by local dialects originating from different dialects, was deemed to be appropriate and fruitful. These are the Šćakavian local dialects of Mrkopalj and Slunj. A comparative analysis was conducted to determine similarities and differences of the three localities in the area of Lika, Gorski Kotar and Kordun, which are classified under the Šćakavian subdialect of Neoštokavian Ikavian. Through comparison and elimination, the results have shown that the local dialect of Saborsko, alongside the other two systems observed, despite being surrounded by non-Schakavian Ikavian local dialects, has preserved basic Šćakavian features, and that these three systems do not have any notable differences between them. Special attention was paid to non-Ikavian reflexes of yat, which were found in all three localities, in particular in Saborsko, as well as other features typical of Neoštokavian Ikavian systems.

Ključne riječi: novoštokavski ikavski dijalekt, šćakavski poddijalekt, Saborsko, Mrkopalj, Slunj

Keywords: Neo-Štokavian Šćakavian Ikavian dialect, Saborsko, Mrkopalj, Slunj